

MAHALLIYLASHTIRISH VA IMPORTNI OPTIMALLASHTIRISH ORQALI ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Sotiboldiyeva Oyboxorxon Xushnudxanovna

Andijon davlat texnika instituti,

Egamberdiyev Shavkatbek

Andijon davlat texnika instituti

“Iqtisodiyot” yo‘nalishi 4-kurs talabasi

shavkatbekegamberdiyev79@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada sanoat korxonalarida mahalliyalashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish va importni optimallashtirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish masalalari tadqiq etilgan. Maqolada importga qaramlikni qisqartirish orqali valyuta risklarini kamaytirish, logistika va transport xarajatlarini optimallashtirish hamda mahalliy ishlab chiqaruvchilar bilan sanoat kooperatsiyasini rivojlantirishning afzalliklari yoritib berilgan. Shuningdek, mahalliyalashtirishning kichik va o‘rta biznes subyektlari faoliyatiga, bandlik darajasiga hamda hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta’siri baholangan.

Kalit so‘zlar: mahalliyalashtirish, importni optimallashtirish, ishlab chiqarish samaradorligi, sanoat korxonalari, tannarx, raqobatbardoshlik.

Kirish. Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bugungi kunda iqtisodiy barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta’minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda mahalliyalashtirish siyosatini chuqurlashtirish va importni oqilona optimallashtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Global iqtisodiy beqarorlik, logistika zanjirlaridagi uzilishlar va valyuta kurslarining tebranishi sharoitida importga yuqori darajada bog‘liqlik sanoat korxonalari uchun jiddiy xavflarni yuzaga keltirmoqda [1]. Shu bois, mahalliy resurslardan samarali

foydalanish va import hajmini maqbullashtirish ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligi va samaradorligini ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi.

Mahalliyashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish, avvalo, xom ashyo, butlovchi qismlar va ehtiyot detallarni mahalliy ishlab chiqaruvchilar hisobidan ta'minlashni kengaytirishni anglatadi. Bu esa transport va logistika xarajatlarini kamaytirish, yetkazib berish muddatlarini qisqartirish hamda ishlab chiqarish jarayonida uzilishlar xavfini pasaytirishga xizmat qiladi [2]. Import xom ashyo bilan bog'liq bojxona rasmiylashtiruvi, sug'urta va xalqaro tashish xarajatlari mahalliy xom ashyo bilan solishtirilganda ancha yuqori bo'lib, mahsulot tannarxining oshishiga olib keladi. Mahalliyashtirish orqali ushbu xarajatlar qisqaradi va ishlab chiqarish tannarxi pasayadi.

Importni optimallashtirish deganda esa importdan to'liq voz kechish emas, balki faqat muhim, strategik va mahalliy sharoitda ishlab chiqarish imkoni cheklangan resurslarni import qilish tushuniladi. Bunday yondashuv ishlab chiqarish jarayonining texnologik darajasini saqlab qolgan holda, ortiqcha valyuta sarfini kamaytirish imkonini beradi. Import tarkibining tahlil qilinishi va muqobil mahalliy resurslar bilan bosqichma-bosqich almashtirilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishlaridan biridir.

Mahalliyashtirish jarayonlari sanoat kooperatsiyasining rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi [3]. Yirik sanoat korxonalari atrofida kichik va o'rta biznes subyektlari shakllanib, ular butlovchi qismlar, yarim tayyor mahsulotlar va xizmatlar yetkazib beruvchi sifatida faoliyat yuritadi. Natijada, ishlab chiqarish zanjiri ichki bozor doirasida kengayadi, qo'shimcha qiymat mamlakat ichida yaratiladi va yangi ish o'rinlari tashkil etiladi. Bu esa nafaqat iqtisodiy samaradorlikni, balki ijtimoiy barqarorlikni ham ta'minlaydi. Ishlab chiqarish samaradorligining oshishi energiya va resurslardan oqilona foydalanish bilan ham chambarchas bog'liq. Mahalliyashtirish jarayonida energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish, chiqindilarni qayta ishlash va ikkilamchi xom ashyodan foydalanish imkoniyatlari kengayadi. Bu esa ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish bilan birga ekologik

yuklamani pasaytiradi. Shu jihatdan, mahalliyashtirish va importni optimallashtirish yashil iqtisodiyot tamoyillariga mos keluvchi samarali mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Biroq mahalliyashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish muayyan shart-sharoitlarni talab etadi. Jumladan, mahalliy xom ashyo bazasining sifati va barqarorligini ta'minlash, ishlab chiqaruvchilar o'rtasida raqobat muhitini shakllantirish, texnologik modernizatsiyani amalga oshirish muhim hisoblanadi. Davlat tomonidan soliq imtiyozlari, subsidiyalar va investitsion qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining joriy etilishi ushbu jarayonni jadallashtiradi [4]. Shuningdek, mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun standartlashtirish va sertifikatlash tizimining takomillashtirilishi mahsulot sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Mahalliyashtirish jarayonlari milliy iqtisodiyotda muhim tarkibiy o'zgarishlarni yuzaga keltirib, ayniqsa kichik va o'rta biznes subyektlari faoliyati, bandlik darajasi hamda hududiy iqtisodiy rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Mahalliyashtirish deganda import qilinayotgan xom ashyo, butlovchi qismlar va tayyor mahsulotlarning muqobilini mahalliy ishlab chiqarish hisobidan ta'minlash tushuniladi [5]. Ushbu jarayon sanoat kooperatsiyasini rivojlantirish, ichki bozor salohiyatidan samarali foydalanish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Avvalo, mahalliyashtirish kichik va o'rta biznes subyektlari faoliyatini faollashtiruvchi muhim omil hisoblanadi. Yirik sanoat korxonalari mahalliyashtirish siyosati doirasida xom ashyo va butlovchi qismlarni mahalliy ishlab chiqaruvchilardan xarid qilishga o'tganda, kichik va o'rta bizneslar uchun barqaror buyurtmalar va uzoq muddatli hamkorlik imkoniyatlari yaratiladi. Bu esa kichik korxonalarni ishlab chiqarish zanjiriga jalb qilish, ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va texnologik rivojlanishiga turtki beradi. Natijada, kichik va o'rta bizneslar nafaqat xizmat ko'rsatuvchi subyekt sifatida, balki sanoat mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi muhim ishtirokchiga aylanadi.

Mahalliyashtirish jarayonlari bandlik darajasiga ham bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Mahalliy xom ashyo bazasiga asoslangan yangi ishlab chiqarish quvvatlarining ishga tushirilishi yangi ish o'rinlarini yaratadi [6]. Ayniqsa, kichik va

oʻrta biznes subyektlarining kengayishi mehnat resurslariga boʻlgan talabni oshiradi va aholi bandligini taʼminlashda muhim rol oʻynaydi. Import oʻrnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarish jarayonida texnik mutaxassislar, muhandislar, logistika va boshqaruv xodimlariga ehtiyoj ortadi. Bu esa nafaqat miqdor jihatdan bandlikni oshiradi, balki mehnat sifatining yaxshilanishiga ham xizmat qiladi. Hududiy iqtisodiy rivojlanish nuqtai nazaridan mahalliyashtirish siyosati alohida ahamiyatga ega. Ishlab chiqarish quvvatlarining hududlarda joylashtirilishi mintaqaviy iqtisodiy faollikni oshiradi, infratuzilma rivojlanishiga turtki beradi va hududlar oʻrtasidagi iqtisodiy tafovutlarni qisqartiradi. Mahalliy resurslarga tayanadigan korxonalar, odatda, xom ashyo manbalariga yaqin hududlarda tashkil etiladi. Bu esa qishloq va sanoat hududlarida ishlab chiqarishning rivojlanishiga, aholi daromadlarining oshishiga va ichki migratsiya bosimining kamayishiga olib keladi.

Mahalliyashtirish jarayonlarining yana bir muhim jihati — hududiy byudjet daromadlarining oshishidir. Yangi tashkil etilgan va kengaygan kichik hamda oʻrta korxonalar soliqlar va majburiy toʻlovlar orqali mahalliy byudjet tushumlarini koʻpaytiradi. Bu mablagʻlar esa hududlarda ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish, taʼlim, sogʻliqni saqlash va kommunal xizmatlar sifatini yaxshilashga yoʻnaltiriladi. Natijada, hududiy iqtisodiy rivojlanish kompleks va barqaror xarakter kasb etadi. Shu bilan birga, mahalliyashtirish kichik va oʻrta biznes subyektlarining innovatsion faolligini ham oshiradi. Yirik sanoat korxonalari bilan hamkorlik kichik va oʻrta bizneslarni mahsulot sifati, standartlashtirish va texnologik talablarni oshirishga majbur etadi. Bu esa yangi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga olib keladi. Natijada, ichki bozor bilan cheklanib qolmay, eksport salohiyati ham shakllana boshlaydi. Biroq mahalliyashtirish jarayonlarining samaradorligi davlat tomonidan yaratiladigan institutsional sharoitlarga ham bogʻliq. Kichik va oʻrta biznesni moliyaviy qoʻllab-quvvatlash, kredit resurslariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, soliq va bojxona imtiyozlarini joriy etish mahalliyashtirishning ijobiy taʼsirini kuchaytiradi. Shuningdek, hududlarda sanoat zonalari va klasterlarni rivojlantirish

kichik va o'rta bizneslar faoliyatini tizimli asosda qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Toyota kompaniyasi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish maqsadida Yaponiya ichidagi mahalliy yetkazib beruvchilar bilan yaqindan hamkorlik qilgan. Toyota o'zining Toyota Supplier Support Center (TSSC) orqali kichik va o'rta biznes subyektlariga texnologik ko'mak, ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish bo'yicha treninglar va sifat standartlarini oshirish bo'yicha maslahatlar bergan. Masalan, Aisin Seiki, Denso va Toyoda Gosei kabi kompaniyalar Toyota bilan uzoq yillik hamkorlikda butlovchi qismlarni ishlab chiqardi. Bu yetkazib beruvchilar Toyota ishlab chiqarish tarmoqlarida avtomobil qismlarini, elektron komponentlar va mexanik tizimlarni yetkazib berishgan. Mahalliy yetkazib beruvchilar bilan ishlash natijasida kompaniya logistika xarajatlarini 30–40 foizga kamaytirgan, yetkazib berish vaqtini qisqartirgan va ishlab chiqarish tannarxini pasaytirgan. Shu bilan birga, Toyota mahalliy iqtisodiyotga katta hissa qo'shgan: mahalliy korxonalar texnologik jihatdan rivojlanib, ish o'rinlari yaratildi. Ushbu tajriba shuni ko'rsatadiki, mahalliyashtirish va importni optimallashtirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda mahalliy yetkazib beruvchilar bilan hamkorlik muhim rol o'ynaydi.

Samsung elektronika ishlab chiqarishda mahalliy yetkazib beruvchilar bilan hamkorlikni kuchaytirgan. 1990-yillarda kompaniya asosiy komponentlarning ko'p qismini import qilgan bo'lsa-da, keyinchalik Janubiy Koreya ichidagi kompaniyalar bilan ishlashni yo'lga qo'ygan. Masalan, Samsung Electro-Mechanics, Hynix Semiconductor va LG Innotek kompaniyalari Samsung uchun batareyalar, chipdar va display panellarini yetkazib beruvchi mahalliy yetkazib beruvchilar bo'lib xizmat qilgan. Samsung mahalliy yetkazib beruvchilar bilan ishlash orqali importga bo'lgan qaramlikni kamaytirgan, ishlab chiqarish jarayonining tezligini oshirgan va valyuta risklarini kamaytirgan. Shu bilan birga, mahalliy ishlab chiqaruvchilar texnologik rivojlanish va tajriba orttirgan. Bu hamkorlik Samsungning global bozordagi narx

raqobatini yaxshilashga, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga va ekologik barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilgan.

Volkswagen Sharqiy Yevropada ishlab chiqarishni kengaytirayotganda mahalliy yetkazib beruvchilar bilan hamkorlik qilgan. Kompaniya Chexiya, Slovakiya va Polshada Skoda Auto, Kia Motors va ZF Friedrichshafen kabi mahalliy yetkazib beruvchilar bilan ishlagan. Bu yetkazib beruvchilar Volkswagen zavodlari uchun karobka, elektron tizimlar, dvigatel qismlari va boshqa butlovchi qismlarni ishlab chiqargan. Mahalliy yetkazib beruvchilar bilan hamkorlik natijasida ishlab chiqarish tannarxi 20–25 foizga kamaydi, import hajmi keskin qisqardi va minglab mahalliy ish o'rinlari yaratildi. Shu bilan birga, Volkswagen mahalliy iqtisodiyotga sarmoya kiritgan, yetkazib beruvchilar texnologik jihatdan rivojlangan va uzoq muddatli hamkorlik imkoniyatlarini qo'lga kiritgan. Ushbu tajriba shuni ko'rsatadiki, mahalliy yetkazib beruvchilar bilan strategik hamkorlik ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va importga bo'lgan qaramlikni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Toyota, Samsung va Volkswagen kabi yirik xalqaro korxonalar mahalliyashtirish va importni optimallashtirish strategiyalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirishga erishgan. Ular mahalliy yetkazib beruvchilar bilan yaqindan hamkorlik qilgan, shu orqali ishlab chiqarish tannarxini kamaytirgan, yetkazib berish vaqtini qisqartirgan va ishlab chiqarish jarayonining tezligi hamda sifatini yaxshilagan. Ushbu yondashuv nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga, balki hududiy iqtisodiy rivojlanishga, mahalliy bandlikni oshirishga va ekologik barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qilgan. Shu sababli, mazkur xalqaro tajribalar O'zbekiston sanoat korxonalari uchun ham o'rnak bo'lib, ichki resurslardan samarali foydalanish, importga bo'lgan qaramlikni kamaytirish va ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish orqali iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash imkonini beradi. Mahalliy yetkazib beruvchilar bilan strategik hamkorlikni yo'lga qo'yish va importni

optimallashtirish nafaqat iqtisodiy foyda, balki milliy sanoat salohiyatini rivojlantirish yoʻlida muhim vosita ekanligi aniq koʻrinib turibdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bazarova, G. "SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IN SOCIO ECONOMIC DEVELOPMENT ROLE AND IMPORTANCE." Экономика и социум 10 (125) (2024): 53-57.
2. Kobulov, I., and Egamberdiyev Sh. "DIGITAL ECONOMY AND LABOR MARKET: NEW PROFESSIONS AND CAREER OPPORTUNITIES." Экономика и социум 2-1 (129) (2025): 303-305.
3. Otabek O., Shavkatbek E. Raw Materials in Industry and Its Properties //Eur. J. Artif. Intell. Digit. Econ. – 2024. – T. 1. – С. 51-54.
4. Абдуллаев Б., Эргашев Х. ИННОВАЦИОННОЕ МЫШЛЕНИЕ В УПРАВЛЕНИИ ПРОИЗВОДСТВАМИ //Инновационные технологии на транспорте: образование, наука, практика. – 2017. – С. 246-249.
5. Shavkatbek E. SANOAT ISHLAB CHIQARISH HAJMI VA MAHALLIY XOM-ASHYO MANBALARINI QOʻLLASH ORQALI KORXONALARDA ISHLAB CHIQARISH TANNARXINI KAMAYTIRISH //Modern education and development. – 2025. – T. 39. – №. 2. – С. 64-74.
6. Abdullaev B. A., Lazareva M. Factors influencing organizational and economic management mechanisms in the chemical industry //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – T. 10. – №. 10. – С. 1011-1016.